

ՄԵՐ ՀՈՐԵԼՅԱՐՆԵՐԸ

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԱՆՁԱՆՁԻՐ ՀԵՏԱԶՈՏՈՐԸ

(ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ալբերտ Խառատյանի ծննդյան
80-ամյակի առթիվ)

Երիտասարդական ավյունով, առույգ ու սթափ մտքերով է դիմավորում իր հոբբյանը վաստակաշատ գիտնականը, հայ մամուլի պատմության երախտավոր հետազոտող Ալբերտ Արմենակի Խառատյանը: Նա ծնվել է 1939 թ. օգոստոսի 24-ին ամենայն հայոց մայրաքաղաքում, սովորել տեղի թիվ 14 դպրոցում, յուրացրել ոսկեղինիկ մայրենին, ապա հին հայերենը (գրաբարը), ռուսերենը, անգլերենը և թուրքերենը, որը կարդում և թարգմա-

նում է բառարանի օգնությամբ:

Ա. Խառատյանը միջնակարգ կրթություն ստանալուց հետո 1959 թ. ընդունվում և 1964-ին ավարտում է ԵՊՀ բանասիրական ֆակուլտետը՝ «Հայ գրականություն և լեզու», «Հայ մամուլի և հասարակական-քաղաքական մտքի պատմություն» մասնագիտացումներով, որոնք էլ նախանշում են նրա հետագա գիտական հետազոտությունների ոլորտը: Ուսումնառության շրջանը անցնելով՝ երիտասարդ մասնագետը մուտք է գործում մանկավարժության բնագավառ ու հայոց լեզու և գրականություն է դասավանդում ՀՀ տարբեր շրջանների դպրոցներում: Այնուհետև նա տեղափոխվում է Հայկական սովետական հանրագիտարանի գիտավոր խմբագրություն՝ ստանձնելով այդ կոթողային հրատարակության համակարգում մամուլի պատմության սրբագրիչի, ապա խմբագրի պաշտոնը:

Ուսումնասիրության թեմա ընտրելով Հայ պարբերական մամուլի պատմությունը՝ գիտության ուղին նոր ոտք դրած երիտասարդը 1972 թ. հաջողությամբ պաշտպանում է «Զմյուռնիայի հայ պարբերական մամուլը 19-րդ դարի 50-60-ական թվականներին» խորագրով ատենախոսությունը, ստանում բա-

նասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան և իրեն ամբողջապես նվիրում գիտական ու գիտամանկավարժական աշխատանքներին:

1973 թ. Ա. Խառատյանը նշանակվում է ՀՀ ԳԱԱ հասարակագիտական գիտությունների գիտական տեղեկատվության կենտրոնի բաժնի վարիչ: 1985 թ. նա Պատմության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող էր, 1988-2017 թթ.՝ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» հանդեսի գլխավոր խմբագիրը, 1993 թ. մինչ օրս հիշյալ ինստիտուտի Հայ հասարակական-քաղաքական մտքի պատմության բաժնի վարիչն է, իսկ 2017 թ. առ այսօր՝ «Բանբեր հայագիտության» հայկական միջազգային հանդեսի գլխավոր խմբագիրը:

Չբավարարվելով ձեռք բերածով՝ պրպտուն հետազոտողը 1986 թ. գիտական հասարակայնության դատին է հանձնում առավել ընդգրկուն՝ «Հասարակական միտքը զմյուռնահայ մամուլում 1840-1890 թթ.» վերնագրով ու նորույթներով հարուստ աշխատությունը, որի համար նրան շնորհվում է պատմական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան:

2009 թ. Ա. Խառատյանը պրոֆեսոր է, 2010 թ.՝ ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ: Լայն է պատմաբանի հետաքրքրությունների շրջանակը, բազմազան՝ ստեղծագործական գործունեության ոլորտը: Բազմիցս մասնակցել է միջազգային գիտաժողովների (Երևան՝ 1996, 2000, Ճենովա՝ 1997, Լոս-Անջելես՝ 2002, 2004, Եղեգնաձոր՝ 2005 և այլն) ու հանդես եկել զեկուցումներով:

Ա. Խառատյանը ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի գիտխորհրդների անդամ է, «Գիտության աշխարհում» հանդեսի աշխատակից:

Լինելով Կանադայի՝ Ինֆորմատիկացիայի միջազգային ակադեմիայի, ինչպես նաև Պատմաբանների միջազգային միության անդամ՝ Ա. Խառատյանը նպաստում է այդ միությունների գործունեության իրականացմանը: Հասարակական հիմունքներով տարվող այս աշխատանքներին զուգահեռ, Ա. Խառատյանը «Օսմանյան Թուրքիայի հայ հասարակական-քաղաքական մտքի պատմություն» և «Հայ գաղթօջախների պատմություն» թեմաներով 1986-2000 թթ. դասախոսություն է կարդացել նախ ԵՊՀ բանասիրական ֆակուլտետում, ապա, մինչ օրս՝ Արևելագիտության ֆակուլտետում, և ԵՊՄՀ հայոց պատմության բաժիններում՝ իր հարուստ փորձն ու գիտելիքները հաղորդելով ապագա թուրքագետներին և մանկավարժներին: Նրա ղեկավարությամբ գիտական ատենախոսություններ են պաշտպանել և իրենց ինքնուրույն գիտական գործունեությունը ծավալել շուրջ մեկ ու կես տասնյակ ասպիրանտներ:

Որքան էլ զբաղված այդ աշխատանքներով, այնուամենայնիվ, հոբելյարը մնացել է գիտության իր նախասիրած տարածքներում և շարունակել ստեղծագործել՝ գիտական հասարակայնությանը հաճախ ներկայացնելով նոր ու բովանդակալից աշխատություններ: Նրա որոնող գրչի արգասիք

տպագիր աշխատությունների քանակը չափվում է եռանիշ թվով. 6 մենագրություն, 140 գիտական հոդվածներ ու գրախոսականներ, երկու տասնյակի հասնող խմբագրած գրքեր, ծանոթագրություններով ու ցանկերով ուղեկցվող «Արևելյան մամուլ» ու «Մեղու» մատենագիտություններ: Իսկ եթե թվարկվածներին ավելացնենք նաև նրա անդամակցությունը ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նախաձեռնությամբ հրատարակվող «Հայոց պատմություն» նոր բազմահատորյակի երկուական գրքերից բաղկացած՝ II, III և IV հատորների խմբագրական խորհուրդներին, ապա առավել առարկայորեն կհառնի աշխատանքների այն ծավալը, որ իրականացնում է Ա. Խառատյանը հայագիտության ոլորտում ընդհանրապես և հայ մամուլի պատմության ուսումնասիրության բնագավառում մասնավորապես:

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ալբերտ Խառատյանի աշխատություններն առանձնանում են իրենց նորոգյալներով ու գիտական խորությամբ: Նրանցում լուսաբանվում են հայ մամուլի ավելի քան հարյուրքսամյա պատմությունը՝ արևմտահայ մամուլի սկզբնավորումից մինչև ժամանակակից լրատվական միջոցները, արտացոլվում արծարծած խնդիրները, ներկայացվում ուսումնասիրվող պարբերականների գործունեությունը ժամանակի տարբեր հատվածներում, և վեր է հառնում հայ մամուլի դերը մեր ժողովրդի հասարակական-քաղաքական կյանքի ու մտքի, գիտության և մշակույթի զարգացման գործում: Կենտրոնանալով արևմտահայ մամուլի ուսումնասիրության վրա՝ Ա. Խառատյանը մանրախույզ քննությամբ բացահայտում է դրա համազգային բնույթը, վերաբերմունքը հայրենիքում և գաղթօջախներում տեղի ունեցող իրադարձություններին, ազգային ինքնության պահպանմանը միտված ջանքերը: Նրա տեսադաշտից դուրս չեն մնացել և ամենայն ճշգրտությամբ պատկերվել են այն պայմանները, որոնցում հարկադրված էին ապրել և ստեղծագործել հայ մամուլի երախտավորներն արտերկրում:

Անխոնջ գիտնականի աշխատությունները վավերագրական նյութերի յուրովի ժողովածուներ են, որոնց լույսի ներքո անսքող թափանցիկությամբ ուրվագծվում է արևմտահայության հասարակական-քաղաքական կյանքն իր համակողմանիությամբ:

Ա. Խառատյանի ուսումնասիրությունների գլխավոր բովանդակությունը հանգուցային շատ հարցերի նորովի լուսաբանումն է: Առաջնորդվելով իրական գիտության շահերով՝ սկզբունքային գիտնականը, նշված ժամանակաշրջանում գործող օսմանյան ծանր գրաքննությանն առնչվող հարցերը ներկայացնում է համաձայն իրենց ծագման պատճառների ու նպատակաուղղվածության ու, ըստ այդմ, արժևորում: Հայ մամուլի պատմագրության մեջ առաջին անգամ համակողմանի քննության են առնվում օսմանյան գրաքննության

քաղաքական նկարագիրը և հատկապես՝ այդ գրաքննության վայրագ վերաբերմունքը հայ մամուլի և նրա գործիչների նկատմամբ («Արևմտահայ մամուլը և օսմանյան գրաքննությունը», Ե., ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 1989): Նրա աշխատության մեջ բնորոշվում և գնահատվում են նաև տասնյակ պարբերականներ, ինչպես և արևմտահայերի լուսավորական շարժումները, հասարակական-քաղաքական հոսանքները և այլն:

Տարողունակ են հայ գաղթավայրերի, մասնավորապես, Կոստանդնուպոլսի հայ գաղթօջախի պատմությանը նվիրված մի ամբողջ շարք հոդվածները և մենագրությունը [(«Կոստանդնուպոլսի հայ գաղթօջախը (XV-XVII դարեր)», Ե., 2007], որոնցում Ա. Խառատյանը որակական նոր փոփոխություններով վեր է հանում արտերկրի հայության ստեղծարար ուժը դպրոցների կառուցման, գրականության և արվեստի տարբեր ճյուղերի, հայոց եկեղեցու իրավունքների պահպանման ու ընդլայնման և հայ ժողովրդի հարատևությանը միտված այլ բնագավառներում: Այս ամենի կողքին նա չի անտեսել նաև արևմտահայ երգիծական մամուլը և իրեն հատուկ խորությամբ անդրադարձել է նաև դրան: Կցանկանայինք առանձնացնել Ա. Խառատյանի «Արևմտահայ մամուլն իր պատմության ավարտին (1900-1922)» (Ե., ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2015) աշխատությունը, մեզանում մինչ այդ չուսումնասիրված՝ արևմտահայ մամուլի և հրապարակախոսության եզրափակիչ փուլի բազմակողմանի և շատ կողմերով խորապես դրամատիկ դրվագների հետազոտությամբ: Գիրքը տպագրվել է հայերի ցեղասպանության 100-ամյա տարելիցին, և այս առթիվ կուզենայի մեջբերել հեղինակի սրտառու ընծայականը՝ «Ի հիշատակ ցեղասպանությանը զոհ գնացած հայ սերունդների, ովքեր եղել են այս գրքում ներկայացված մամուլի ընթերցողներն ու հեղինակները»: Այդպիսին է մամուլը՝ մեր ժողովրդի պատմական ճակատագրի հավաստի անդրադարձը, որ հնարավոր չէ աղարտել, և որից միայն դասեր պետք է քաղել, կարծում է հոբելյարը:

Գիտության բավիղներում հմտացած հետազոտողը նաև ուսումնամեթոդական ձեռնարկների և մամուլի պատմության դասընթացների ծրագրերի հեղինակ է, որոնցում ուսանելի ցուցումներ է տալիս հայ մամուլի պատմությամբ զբաղվելու ցանկություն ունեցողներին և նրանց ուղղորդում իրենց ապագա մասնագիտություններում: Նա նաև դպրոցական դասագրքերի համահեղինակ է:

Մեծ է պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ալբերտ Խառատյանի ներդրումը հայ մամուլի պատմության ուսումնասիրության մեջ: Նա իր կարևոր ներդրումն ունի նաև ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի հիմնարար հետազոտությունների շարքում: Նկատի ունենք «Հայ պարբերական մամուլի պատմություն» երկհատորը (հ. 1,

XVIII-XIX դարեր, Կահիրե, 2006, հ. 2, 1900-1922, Ե., 2017)՝ ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի հրատարակությամբ: Իր ընդգրկած ժամանակաշրջանով և մամուլի ծավալային չափերով այս երկհատորյակը աննախադեպ երևույթ է հայ պարբերական մամուլի պատմությանը վերաբերող բազմաթիվ աշխատությունների մեջ: Երկու հատորն էլ խմբագրել են Ա. Խառատյանը և պատմական գիտությունների դոկտոր Լ. Գևորգյանը: Եվ իր անբասիր գործունեության համար Ա. Խառատյանը բազմիցս պարգևատրվել է տարբեր կազմակերպությունների պատվոգրերով, գովեստագրերով ու վաստակագրերով, դարձել է Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի, Ռուսաստանի հայերի միության և ՀՀ ԳԱԱ «Լավագույն գիտական աշխատանք» մրցույթի դափնեկիր, արժանացել է ՀՀ նախագահի մրցանակի:

Արգասաբեր գիտնականին շնորհավորելով իր 80-ամյա հոբելյանի առթիվ՝ նրան մաղթում ենք կորովի առողջություն, երիտասարդական խանդավառություն, հաջողություններ անձնական կյանքում և նորանոր բացահայտումներ հայագիտության մեջ և հայ մամուլի պատմության անդաստանում:

ՍՎԱԶՅԱՆ ՀԵՆՐԻԿ

Պատմական գիտությունների դոկտոր

Խմբագրության աշխատակազմը ևս ջերմորեն շնորհավորում է Ալբերտ Խառատյանին՝ «Լրաբեր» հանդեսի երկարամյա վաստակաշատ գլխավոր խմբագրին, նրան մաղթելով անխոնջ ընթացք գիտության բավիղներով, ամուր առողջություն և մտքի անսպառ եռանդ:

**«Լրաբեր հասարակական գիտությունների» հանդեսի
խմբագրություն**